T1-12
Влијанието на уметноста врз концептот и перцепцијата на градските патиштата

Катерина Деспот[1], Васка Сандева[2]

[1] Професор, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Северна Македонија, katerina.despot@ugd.edu.mk
[2] Професор, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Северна Македонија, vaska.sandeva@ugd.edu.mk

Апстракт. Овој труд се фокусира на интердисциплинарното истражување на релацијата помеѓу уметноста и патиштата, при што патот се анализира не само како физичка и инфраструктурна траекторија, туку и како културен, симболички и естетски феномен. Наместо да се третира како објект на инженерска функционалност, патот се разгледува како простор на наративност, трансформација и колективна меморија, кој во себе содржи слоеви на историски значења, уметнички интерпретации и социокултурни кодови. Преку историска и теоретска анализа се покажува дека уметноста значајно влијае врз концептот и перцепцијата на патиштата, претставувајќи ги како простори на движење, промена и колективна меморија. Истражувањето опфаќа примери од визуелни уметности, литература, архитектура и современи дигитални практики, преку кои патот се појавува како мотив, метафора и креативна инспирација. Заклучокот укажува дека уметноста не само што ја рефлектира функцијата на патиштата, туку активно ја обликува нивната културна и естетска димензија, отворајќи нови перспективи за нивното разбирање во современиот социокултурен контекст. Трудот предлага дека патот, како уметнички и културен објект, заслужува подлабока теоретска артикулација и може да се третира како клучен елемент во анализа на современата култура, урбанизмот и визуелната естетика.

Клучни зборови. колективна меморија, концепт, културна симболика, патишта, перцепција, визуелна уметност.

The Influence of Art on the Concept and Perception of Urban Streets

Katerina Despot[1], Vaska Sandeva[2]

[1] Professor, Goce Delcev University - Stip, Macedonia, katerina.despot@ugd.edu.mk
[2] Professor, Goce Delcev University - Stip, Macedonia, vaska.sandeva@ugd.edu.mk

Abstract. This study focuses on the interdisciplinary investigation of the relationship between art and streets, analyzing roads not only as physical and infrastructural trajectories but also as cultural, symbolic, and aesthetic phenomena. Rather than being treated solely as objects of engineering functionality, roads are considered spaces of narrative, transformation, and collective memory, containing layers of historical meanings, artistic interpretations, and sociocultural codes. Through historical and theoretical analysis, the study demonstrates that art significantly influences the concept and perception of streets, presenting them as spaces of movement, change, and collective memory. The research includes examples from visual arts, literature, architecture, and contemporary digital practices, where the road appears as a motif, metaphor, and source of creative inspiration. The conclusion emphasizes that art not only reflects the function of streets but actively shapes their cultural and aesthetic dimensions, opening new perspectives for understanding them in the contemporary sociocultural context. The study suggests that roads, as artistic and cultural objects, deserve deeper theoretical articulation and can be treated as key elements in analyzing contemporary culture, urbanism, and visual aesthetics.

Keywords. collective memory, concept, cultural symbolism, streets, perception, visual art.

1. ВОВЕД

Патиштата претставуваат еден од најстарите и најзначајни човечки изуми, кои не само што ја трансформирале физичката мобилност, туку и ја обликувале културната, симболичката и естетската структура на општествата низ историјата (Cresswell, 2004; Casey, 1997). Патиштата отсекогаш имале фундаментално значење во развојот на цивилизациите. Тие не се само физички инфраструктури кои овозможуваат движење и поврзување, туку претставуваат и длабоки културни и симболички феномени (Augé, 1995; Lefebvre, 1991). Во различни историски периоди, патот бил симбол на слобода, откривање, духовно патување или миграција, и токму преку уметноста овие значења биле артикулирани, интерпретирани и пренесувани (Groys, 2008).
Во овој контекст, уметноста игра суштинска улога во артикулацијата и интерпретацијата на патиштата, претворајќи ги во медиуми преку кои се изразуваат индивидуални и колективни искуства, идентитети и визии за светот (Deutsche, 1996; Kwon, 2004). Уметноста отсекогаш имала моќ да ја надмине функционалната улога на патиштата и да ги прикаже како места на меморија, идентитет и колективно искуство.
Историски гледано, патот се јавува како симбол на различни аспекти од човечкото постоење: слобода, откривање, прогрес, бегство, духовна потрага или егзистенцијална неизвесност (Heidegger, 1971). Во фреските и мозаици од античкиот период, патот често се јавува како симбол на божествено водство или херојска авантура. Во средновековната уметност, тој е нераскинливо поврзан со поклоненичките патувања и духовната траекторија на човекот. Ренесансата и барокот ја откриваат композиционата улога на патот како визуелен елемент кој го води погледот низ делото, додека модерната и современата уметност го редефинираат како апстрактна идеја – пат кон слободата, непознатото или сопствената внатрешност (Miles, 1997).
Покрај симболичките и наративни функции, уметноста има и директно влијание врз начинот на кој се замислуваат, проектираат и доживуваат патиштата. Архитектонските и урбанистичките практики често се инспирирани од уметнички концепти, создавајќи простори кои ги комбинираат функционалноста со естетската експресија. Филмот, литературата и фотографијата ги трансформираат патиштата во носители на емоции, сеќавања и културни пораки, додека дигиталната уметност ги проширува нивните граници во виртуелни и интерактивни простори, отворајќи нови хоризонти за нивно доживување.
Овој труд има цел да ја анализира улогата на уметноста во обликувањето на концептот и перцепцијата на патиштата, со осврт на историски примери и современи практики. Преку интердисциплинарен пристап, трудот ќе покаже дека уметноста не е само рефлексија на патиштата, туку и активен чинител во нивната културна продукција, отворајќи можности за нови интерпретации и разбирања во рамките на современиот социокултурен контекст.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Методолошкиот пристап во овој труд се заснова на интердисциплинарна рамка која комбинира теоретски и емпириски методи (Borden & Rendell, 2000). Истражувањето се темели на квалитативна анализа, со акцент на визуелна семиотика, културна интерпретација и просторна естетика (Zukin, 1995).
-Литературен преглед (се извршува анализа на релевантна литература од областа на уметноста, урбанизмот, архитектурата и социологијата (Hall, 2014; Gehl, 2010). Се истражуваат теории за перцепцијата на просторот, симболиката на патиштата и улогата на јавната уметност во урбани средини.).
-Историска анализа (се разгледуваат примери од различни историски периоди, со фокус на тоа како уметничките интервенции ги обликувале патиштата и нивната културна перцепција.)

-Визуелна анализа на конкретни примери (се избираат примери на градски патишта со јасно присуство на уметнички елементи (скулптури, инсталации, графити, архитектонски дизајни) (Miles, 1997). Се анализираат нивните естетски и симболички карактеристики, како и влијанието врз перцепцијата на жителите и посетителите.).
-Интердисциплинарен пристап (истражувањето ги комбинира естетските, социолошките и урбанистичките перспективи (Jacobs, 1961; Sennett, 2018). за да се добие сеопфатна слика на влијанието на уметноста врз концептот и доживувањето на патиштата.).

3. ТЕОРЕТСКА РАМКА

Теоретската рамка на овој труд се заснова на интердисциплинарен пристап кој ги обединува филозофските, уметничките, социолошките и урбанистичките перспективи, со цел да се истражи и разбере влијанието на уметноста врз концептуализацијата и перцепцијата на патиштата како културни и естетски простори.
Филозофски пристап: патот се разгледува како метафора за движење, промена, животни патувања и духовни искуства. Филозофите како Хајдегер и Дерида ја истражуваат поврзаноста помеѓу простор и човечко доживување, при што патот се јавува како медиум за комуникација помеѓу индивидуата и околината. Во овој контекст, патот не е само физичка траекторија, туку и феноменолошки простор на искуство, меморија и идентитет (Casey, 1997).
Уметничка перспектива: Во историјата на визуелните уметности, патот се јавува како композициски елемент, симбол и наративна структура. Од античките фрески и средновековните икони, каде патот води кон духовно просветление, до ренесансните пејзажи каде што тој создава перспектива и длабочина, уметноста го користи патот како средство за визуелна и концептуална ориентација. Во современите урбани инсталации и дигитални уметнички практики, патот се трансформира во интерактивен простор, кој го стимулира учеството на публиката и го преиспитува односот меѓу уметноста и јавниот простор (Miles, 1997; Kwon, 2004).
Социолошка димензија: Патиштата се третираат како социјални простори каде што се одвиваат интеракции, се формираат идентитети и се артикулираат колективни сеќавања. Уметничките интервенции на патиштата — како мурали, скулптури, графити или перформанси — имаат потенцијал да го трансформираат секојдневниот урбан пејзаж, создавајќи нови форми на комуникација и културна свест. Јавната уметност на патиштата го обликува начинот на кој заедницата го доживува просторот, поттикнувајќи дијалог, критичко размислување и емоционална поврзаност.
Урбанистички и архитектонски аспект Во рамките на урбанизмот и архитектурата, патиштата традиционално се разгледуваат како функционални инфраструктурни елементи. Сепак, преку интеграцијата на уметноста, тие добиваат дополнителна естетска и симболичка вредност. Архитектонски дизајни, јавни инсталации и визуелни проекти го менуваат доживувањето на патиштата, претворајќи ги во простори на инспирација, интеракција и културна репрезентација (Hall, 2014; Sennett, 2018). Овој аспект ја нагласува важноста на синергијата помеѓу функционалноста и естетиката во современото обликување на градскиот простор.
Интердисциплинарен синтезен пристап:Комбинирањето на овие теоретски перспективи овозможува холистичко разбирање на патот како повеќеслоен концепт — не само како физичка реалност, туку и како културен конструкт кој се конституира преку уметноста, социјалните практики и филозофските размислувања. Овој синтезен пристап го поставува патот како централна точка на интердисциплинарна анализа, каде што се преклопуваат естетските, семиотичките и социокултурните значења (Lefebvre, 1991).

4. ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ПАТИШТАТА ВО УМЕТНОСТА

Патиштата како мотив во уметноста имаат долг и разновиден историски развој. Од антички времиња до современоста, тие се користеле за изразување на симболични, естетски и социјални значења.

4.1.Антички период: Во античките фрески, мозаици и скулптури, патот често се појавува како симбол на херојски подвизи, божествено водство или важни патувања. Преку композиција и перспективна техника, патот служел за насочување на вниманието и создавање на наратив.
4.2.Средновековна уметност: Во средновековните икони и илуминирани манускрипти, патиштата се поврзуваат со духовни и поклоненички патувања. Тие ги прикажуваат верските и моралните патеки на човекот, при што патот станува метафора за животниот пат и духовниот развој.
4.3.Ренесанса и барок: Во ренесансното сликарство, патот се користи како композиционален елемент кој го води погледот низ делото. Барокните уметници ја нагласуваат димензијата на движење и драматизам преку патот, при што просторот добива длабочина и динамика (Lynch, 1960).
4.4.Модерна уметност: Модерната уметност го редефинира патот како апстрактен концепт, симбол на слобода, истражување или внатрешно патување. Уметниците експериментираат со линија, перспектива и форма за да ја истражат психологијата на просторот и движењето (Groys, 2008).
4.5.Современа уметност и урбани простори: Во современата урбана уметност, патиштата се место за јавни инсталации, скулптури, графити и интердисциплинарни проекти. Тие не само што го трансформираат визуелното искуство на градот, туку и ја стимулираат интеракцијата и културната свест на граѓаните (Kwon, 2004; Deutsche, 1996).

5. ВЛИЈАНИЕТО НА УМЕТНОСТА ВРЗ КОНЦЕПТОТ НА ГРАДСКИТЕ ПАТИШТА

Уметноста има значајно влијание врз концептот на градските патишта, кое се манифестира преку различни аспекти на нивното обликување, доживување и симболика. Основните компоненти на ова влијание можат да се дефинираат како:
Естетска димензија: Уметничките интервенции во градските патишта, како што се скулптури, инсталации, улични графити и архитектонски решенија, го зголемуваат визуелниот квалитет на просторот. Тие создаваат хармонија, динамика и уникатност, што го прави патот повеќе од обична функционална инфраструктура. Проекти како „La Rambla“ во Барселона или „Superkilen“ во Копенхаген, каде уметноста е интегрирана во патиштата (Gehl, 2010).
Симболичка димензија: Патиштата преку уметноста добиваат симболичка тежина (Zukin, 2010). Тие можат да ги претставуваат историјата на градот, културниот идентитет или духовни и филозофски концепти, претворајќи ги во места со значење кое го надминува нивниот физички карактер. Мурали во Белфаст или графити во Сао Паоло кои носат политички и културни пораки.
Социјална и интерактивна димензија: Јавната уметност на патиштата го поттикнува социјалното учество и интеракцијата меѓу луѓето (Jacobs, 1961). Градските жители и посетителите се мотивирани да се задржуваат, да комуницираат и да ги интерпретираат уметничките елементи, што го трансформира патот во простор на колективно искуство.Уметнички акции како „Open Streets“ или „Street Art Festivals“ што поттикнуваат интеракција.
Функционално-урбанистичка димензија: Уметничките концепти можат да влијаат на самиот дизајн на патиштата и нивната употреба. На пример, патеки, линии, структури и визуелни насоки инспирирани од уметноста можат да го подобрат протокот на движење и да го оптимизираат користењето на просторот. Примери од „shared space“ концепти каде уметноста го води движењето (на пр. Exhibition Road во Лондон) (Hall, 2014).
Психолошка и емоционална димензија: Уметноста ја обликува перцепцијата на патиштата преку емоции и доживувања. Просторот станува инспиративен, стимулирачки или медитативен, со што се менува односот на индивидуата кон градската средина. Инсталации кои предизвикуваат емоции — како „Umbrella Sky Project“ во Португалија.

6. ПРЕДЛОГ МОДЕЛ

Предлогот за моделот на влијание на уметноста врз градските патишта се базира на интеграција на естетски, социјални, симболички, функционални и психолошки аспекти во рамките на комплексниот урбан простор. Според овој пристап, уметноста не се третира само како декоративен елемент, туку како активен фактор кој го обликува концептот на патот, неговата улога во градот и перцепцијата на корисниците. Уметничките интервенции, како што се јавни инсталации, скулптури, архитектонски решенија и визуелни мотиви, создаваат уникатни простори кои ги поттикнуваат емоциите, интеракцијата и размислувањето на поединците.

Моделот ја истакнува симбиотската врска помеѓу патот како физичка структура и патот како културен и естетски концепт (Sennett, 2018; Gehl, 2011). Уметноста овозможува трансформација на обичниот урбан простор во значаен простор на меморија, културен идентитет и колективно доживување. Преку визуелна и концептуална интервенција, патот станува медиум кој комуницира вредности, историја и емоции, што ја менува перцепцијата на граѓаните и посетителите и ги зголемува нивната свест за значењето на просторот.

Во рамките на овој модел, дизајнот на патиштата се прилагодува на креативни и естетски стандарди, со што се поттикнува функционална ефикасност, емоционално влијание и социјална интеракција. Моделот ја нагласува динамичната природа на патот како комплексен систем, каде што секоја уметничка интервенција влијае на доживувањето, значењето и употребата на просторот. Така, патиштата се перцепираат не само како средства за транспорт, туку како живи културни и естетски ентитети, кои преку уметноста создаваат дополнителна вредност за градската средина.

Димензија	**Уметничко влијание**	**Просторна функција**	**Корисничка перцепција**
Естетска	Визуелна хармонија	Просторна уникатност	Визуелна привлечност
Симболичка	Културна репрезентација	Простор на меморија	Идентитет и значење
Социјална	Поттик за интеракција	Јавен простор за комуникација	Колективно искуство
Функционална	Визуелна насока и дизајн	Оптимизација на движење	Просторна ориентација
Психолошка	Емоционална стимулација	Медитативен или инспиративен простор	Внатрешно доживување

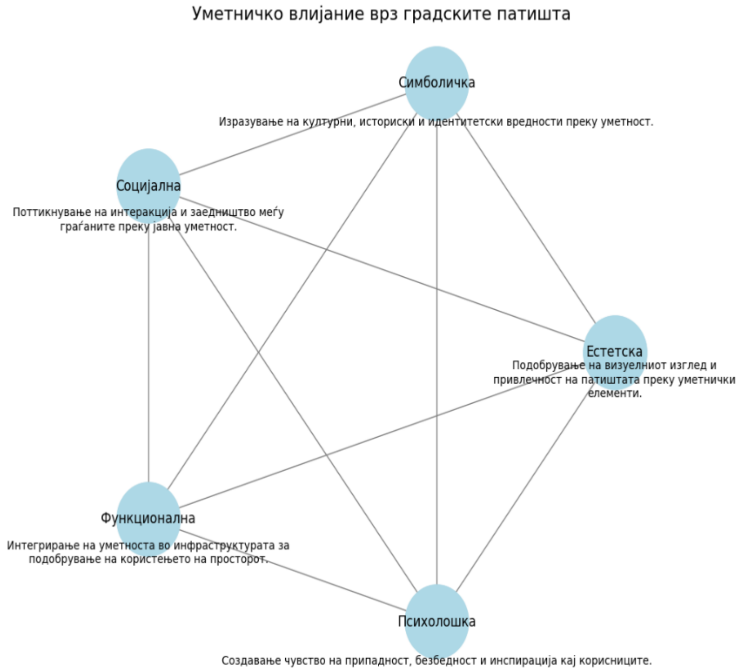

Слика 1. Концептуален дијаграм на 5те клучни димензии на уметничкото влијание врз градските патишта

Перцепција на патиштата низ уметноста

Перцепцијата на патиштата низ уметноста е сложен процес кој вклучува интеракција помеѓу визуелни, емоционални и социјални фактори. Уметничките интервенции во градските патишта ја менуваат начинот на кој луѓето ги доживуваат овие простори, правејќи ги повеќе од физички инфраструктури. Патиштата стануваат медиум преку кој се пренесуваат културни пораки, вредности и емоции.

Во визуелна смисла, уметничките елементи како скулптури, графити, мурали и архитектонски детали ја насочуваат вниманието на корисниците, создавајќи чувство на просторна длабочина и динамика. Тие можат да ја зголемат привлечноста на патот, да стимулираат истражување и да поттикнат интеракција помеѓу луѓето.

Емоционалниот ефект на уметноста врз патиштата се манифестира преку создавање на атмосфера која може да биде инспиративна, медитативна или интригантна. Уметничките интервенции ја менуваат перцепцијата на времето и просторот, правејќи патувањето по патот повеќе од функционално движење, туку и естетско и емоционално искуство.

Социјалната димензија е исто така значајна. Јавните уметнички интервенции го поттикнуваат учеството на граѓаните и создаваат чувство на заедница. Луѓето ги интерпретираат уметничките пораки според сопствените искуства и културен контекст, што го прави патот жив и динамичен дел од урбаната средина.

Примери од современите градови покажуваат дека уметноста може да го промени доживувањето на патиштата, да ја зголеми нивната визуелна вредност и да стимулира креативни интеракции. Во такви контексти, патиштата се перцепираат како живи културни ентитети, каде што естетиката и функцијата се надополнуваат, а секој корисник станува дел од уметничкиот наратив на просторот.

Слика 2 Пример за урбана улица, уметноста влијае преку пет димензи: естетика, симболичка, социјална, функционална и психолошка

7. ПРЕПОРАКИ

1.Воведување на повеќе јавни уметнички интервенции во урбаните патишта, како скулптури, мурали и интерактивни инсталации, за да се зголеми визуелната и естетската вредност на просторот.
2.Интеграција на уметнички концепти во урбанистички и архитектонски проекти за патишта, со цел подобрување на функционалноста и емоционалното искуство на корисниците (Miles, 1997).
3.Поттикнување на учество на граѓаните во креирање и интерпретација на уметничките елементи, со цел зајакнување на колективниот идентитет и социјалната интеракција.
4.Развој на интердисциплинарни истражувања кои ќе ја проучуваат врската помеѓу уметноста, перцепцијата и користењето на патиштата во различни урбани контексти.

8. ЗАКЛУЧОК

Истражувањето потврди дека уметноста игра суштинска и трансформативна улога во обликувањето на концептот и перцепцијата на градските патишта. Тие престануваат да бидат само функционални структури за транспорт и логистика, и се преобликуваат во културни, естетски и социјални ентитети, кои преку уметнички интервенции добиваат нови слоеви на значење. Патот, како простор, станува медиум на комуникација, платформа за изразување, и место на колективна меморија, каде што уметноста го активира неговиот потенцијал за културна репрезентација и емоционално доживување.
Преку интеграција на естетски, симболички, функционални, психолошки и социјални аспекти (Lefebvre, 1991; Zukin, 1995). Уметноста го редефинира патот како динамичен простор, кој не само што го подобрува визуелниот квалитет на урбаната средина, туку и ја поттикнува интеракцијата меѓу граѓаните, учеството во јавниот простор, и развојот

на културна свест. Уметничките елементи — скулптури, графити, инсталации, архитектонски решенија — не функционираат само како визуелни украси, туку како активни агенти на просторна трансформација, кои влијаат врз начинот на кој луѓето го доживуваат, користат и интерпретираат патот.

Овој труд укажува дека перцепцијата на патиштата низ уметноста отвора нови перспективи за урбанистичко планирање, креативен дизајн и граѓанска инклузија. Патиштата се покажуваат како живи културни системи, каде што естетиката и функцијата се во симбиотска врска, а секој корисник станува дел од наративот на просторот. Уметноста, во тој контекст, не е само средство за интерпретација, туку и механизам за трансформација, кој го менува односот на индивидуата кон градот, просторот и заедницата.

Во идни истражувања и урбанистички практики, се препорачува уметноста да се третира како стратешки елемент во дизајнот на јавниот простор, со потенцијал да го подобри не само визуелното и функционалното искуство, туку и културната виталност и социјалната кохезија на градските средини.

9. ЛИТЕРАТУРА

1. Augé, M. (1995). *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity. Verso.*
2. Borden, I., & Rendell, J. (2000*). Art and the urban environment: Public space and urbanity.* Routledge.
3. Casey, E. S. (1997). *The fate of place: A philosophical history.* University of California Press.
4. Cresswell, T. (2004). *Place: A short introduction.* Blackwell Publishing.
5. Derrida, J. (1978). *Writing and difference* (A. Bass, Trans.). University of Chicago Press.
6. Deutsche, R. (1996). *Evictions: Art and spatial politics.* MIT Press.
7. Gehl, J. (2010). *Cities for people.* Island Press.
8. Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space.* Island Press.
9. Groys, B. (2008). *Art power.* MIT Press.
10. Hall, P. (2014). *Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design in the twentieth century* (4th ed.). Wiley-Blackwell.
11. Heidegger, M. (1971). *Poetry, language, thought (*A. Hofstadter, Trans.). Harper & Row.
12. Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities.* Random House.

13 .Kwon, M. (2004). *One place after another: Site-specific art and locational identity.* MIT Press.

14. Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell Publishing.
15. Lynch, K. (1960). *The image of the city.* MIT Press.
16. Miles, M. (1997). *Art, space and the city: Public art and urban futures.* Routledge.
17. Sennett, R. (2018). *Building and dwelling: Ethics for the city.* Farrar, Straus and Giroux.
18. Zukin, S. (1995). *The cultures of cities.* Blackwell Publishing.
19. Zukin, S. (2010). *Naked city: The death and life of authentic urban places.* Oxford University Press.